

УДК 745.52+730

Ольга Луковська
кандидат мистецтвознавства

Творчість Магдалени Абаканович: людина, простір, символ

Анотація. У статті досліджено творчість видатної художниці ХХ століття М. Абаканович, яка революційно змінила розуміння художнього текстилю у світі. Проаналізовано художньо-концептуальні особливості об'ємно-просторових композицій – абаканів, названих на честь авторки.

Ключові слова: художник, текстильна скульптура, абакан, концепція, символ.

Постановка проблеми. Ім'я польської художниці Магдалени Абаканович – одне з найвідоміших у мистецькому світі другої половини ХХ ст. Тривимірні текстильні композиції, створені М. Абаканович у 1960–1980-х роках, принесли їй визнання не лише в Польщі, а й у цілому світі.

Актуальність статті визначена спрямованістю мистецтвознавства на дослідження сучасних тенденцій європейського текстильного мистецтва.

Зв'язок з науковими завданнями та значення авторських розробок. Вивчення творчості М. Абаканович, зокрема концептуальної ідеї об'ємно-просторових текстильних композицій, дозволяє в цілому охарактеризувати шляхи розвитку художнього текстилю в контексті європейського мистецтва другої половини ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під час написання статті значну увагу зосереджено на аналізі іноземних джерел, зокрема польських, про творчість М. Абаканович: каталогів, рецензій, оглядів персональних виставок у Європі та цілому світі [1–5]. У контексті нашого дослідження доречним також було вивчення матеріалів, які стосуються еволюції польського текстилю загалом [6–9]. У плані пошуку інформації важливим було сприяння Музею Історії Польщі у м. Варшаві, який уможливив проведення дослідження.

Загальна проблематика та новизна наукового дослідження. Незважаючи на численні зарубіжні видання про творчість М. Абаканович, у вітчизняному мистецтвознавстві ця тема залишається недостатньо висвітленою.

Мета статті – дослідити мистецький доробок видатної художниці ХХ століття, яка кардинально змінила розуміння усталених понять про текстиль у світі, простежити художні та концептуальні особливості об'ємно-просторових композицій, з'ясувати вплив М. Абаканович на розвиток європейського мистецтва художнього текстилю.

Виклад основного матеріалу. Творчість М. Абаканович є одним з найбільш визначних мистецьких досягнень ХХ століття, а її роботи знаходяться у зібраннях більше ста музеїв, галерей та відкритих просторів по всьому світу – від європейських країн до Австралії, США, Кореї, Японії.

Працюючи спочатку в скульптурі, художниця переступила поза її межі, створюючи просторові об'єкти з тканини. Масштабними текстильними композиціями, виконаними у 1960–1970 рр., М. Абаканович започаткувала перехід декоративного гобелена не лише до категорії «скульптура», а й до концептуального тривимірного мистецького об'єкта, який синтезував у собі декілька видів мистецтва. Скульптурні форми, виконані з нетрадиційного м'якого матеріалу, революційно змінили погляд на художній текстиль загалом, адже ці об'єкти не мали нічого спільного з гобеленами, призначеними для декорування внутрішніх інтер'єрів. Практична функція цих мистецьких творів полягала у спробі адаптації монументальної скульптури до умов невеликих приміщень.

За спогадами М. Абаканович, після закінчення Варшавської академії мистецтв – періоду пристосування та ненависної пресії на самостійність, вона хотіла бути тільки поза будь-яким контролем. Постановила творити те, що не буде вписуватися у жодні категорії мистецтва, а, значить, не матиме відповідної назви, отже, уникне критики й оцінки. Детермінація, що містилася у цій заяві, була завжди присутня в діяльності мисткині [1; 10].

Абаканович не боялася сміливих і рішучих дій та новачійних рішень, підтвердженням чого є вже ранні твори, які вона презентувала в момент свого мистецького дебюту в 1958 р. Фактурні текстильні твори були першою спробою залучення третього виміру – простір став інтегральною частиною композиції. Створюючи об'єкти, авторка не хотіла прив'язуватися ані до тканини, ані до скульптури. Її цікавили експерименти: як можна перетворити поверхню тканини в рельєф, в об'єм, як будуть компонуватися рухомі елементи з волокон, як зробити, щоб поверхня форми демонструвала свою глибину тощо [11, с. 39].

У 1962 р. на міжнародній Бієнале художньої тканини в Лозанні, роботи М. Абаканович, підвішені до стелі, справили дивовижне враження експресією кольору, фактури, м'якості й винахідливості. М. Абаканович шокує публіку «Композицією білих форм». Ще плоска, але вже з об'ємно-фактурними елементами, ця композиція провіщала глобальну текстильну революцію.

Художниця стверджувала, що її творчість спочатку не сприймали. Зокрема, у 1967 році в Цюриху її виставку було нещадно розкритиковано мистецтвознавцями. «Абакани дратували людей. Були не на часі. В ткацтві: гобелен французький, в мистецтві: поп-арт та мистецтво концептуальне, а тут магічні, величезні... Чужа мова», – писала художниця [1, с. 24; 12, с. 2].

Проте, М. Абаканович не зважає на правила та усталені засади в мистецтві, впевнено крокуючи до успіху своїм власним авторським шляхом, і не дарма.

У 1965 р. художниця здобуває найвищу нагороду – золоту медаль на

Іл. 1. М. Абаканович. Спїни.
Авторська техніка. 1976

Іл. 2. М. Абаканович. Оголовлені.
Авторська техніка. 1998

Іл. 3. М. Абаканович. Приятелі.
Авторська техніка. 2009

Бієнале в Сан-Паулу, що стало початком її світової кар'єри і слави [1; 2; 13].

Оскільки означення для творів Абаканович не було знайдено, згодом для об'ємно-просторових текстильних скульптур почали вживати термін «абакан», на честь їх авторки.

Мистецькі тенденції М. Абаканович мали вагомий вплив на творчість багатьох митців художнього текстилю. Зазначимо, що інформація про її досягнення та розвиток польського текстилю доходила й до українських митців, хоча, безперечно, зі значним запізненням, адже усе тогочасне радянське мистецтво, у тому числі й художній текстиль, було затиснуте у вузькі рамки ідеології соцреалізму. Важливим джерелом для українських митців були тоді періодичні видання мистецького профілю, що надходили з країн «соціалістичного табору», завдяки яким художники отримували інформацію про новаторські авангардні мистецькі пошуки.

У 1970–1980-х роках М. Абаканович провадить активну виставкову діяльність, її ім'я вже стає маркою. Художниця реалізує монументальні цикли, що складаються з ритмічно повторюваних скульптур, виконаних з так званих ютових тканин, що їх застосовували у виробництві мішків. За основу для створення моделей художниця бере відтиски людського тіла. Авторка активно використовувала також різноманітні види волокон (сизаль, кінський волос, льон, різного ґатунку шнури, канати тощо), які імітували людське

тіло та вражали своєю похмурою відчуженістю.

Групи дивовижних постатей великого розміру, розставлені у певному порядку, несли певний драматично-символічний підтекст. Це, зокрема монументальні скульптури із серії «Голови» з великою кількістю людських голів без облич, «Зміни», що складаються з сидячих фігур без голів, «Спини», що являють собою безліч різних людських тулубів та інші. За задумом мисткині, усі ці скульптури складають один великий цикл, названий «Альтерації» (іл. 1, 2, 3). Назва не є випадковою, а містить глибокий філософський зміст: йдеться не лише про біологічні зміни людського тіла й організму, а й про трагічні зміни духовні та інтелектуальні. М. Абаканович вважала, що фігури символічно показували приреченість людини у тогочасному комуністичному суспільстві, яке нищило особистість, нав'язувало свою волю, мораль, ідеали.

Численні персональні виставки художниці експонувалися у найбільших музеях світу, зокрема в Нью-Йорку, Будапешті, Токіо, Мадриді, Варшаві, Копенгагені, Парижі. Деякі з її робіт згодом були переведені в бронзу й встановлені (переважно у США) у вигляді монументів.

Зображення антропоморфних об'єктів стало головним напрямком діяльності М. Абаканович, а проблема кризи людської особистості – провідною темою. Людське тіло вона трактує не як матерію, а як предмет філософських міркувань про природу існування індивіда в оточенні собі подібних та драму людської екзистенції.

Художниця вивчає зв'язок людини з органічним світом – його народження, розвиток, розпад і смерть – на противагу світові сучасної технічної цивілізації. Часто фігури-манекени виглядають втомленими та зів'ялими, застиглими в монотонному ряду чи розкидані, – усе це створює символічний образ людей, «заражених» мовчанням і апатією, викинутих на смітник життя [14, с. 308]. Екзистенціалізм художниці виявляється у дискурсі на теми страху, відчаю, самотності, страждання.

Оригінальності та підкресленої символічності скульптур Абаканович досягає монохромним сіро-коричневим забарвленням та фактурністю тканин, подекуди просякнута смолою. Застосування природних властивостей матеріалів є дуже вдалим мистецьким ходом: постаті набирають містичної реальності та емоційно впливають на глядача.

У знаній серії «Спини» Абаканович зображує стивні людські плечі, мертві шкаралупи, порожні всередині тіла, наче спалені дотла, що нічого не прагнуть у своїй самотності. Тіла, які трагічно зігнулись під вагою світу, світла і простору. Мисткиню цікавить більше те, що в людини «на звороті». «Особа може брехати, спи на – ніколи», – аргументує художниця [15, с. 2].

Її мистецькі цикли – це недосконалість тіла, безпорадного, безвольного, неідентифікованого, де можна розпізнати лише невиразний контур. І завжди порожнеча, вперта порожнеча всередині, висушена шкаралупа, ніби це все, що з нас залишилося [15].

Часто авторка створювала цілі галереї, на перший погляд, однотипних

скульптур, а якщо для робіт не вистачало місця в приміщеннях, їх виставляли шеренгами на вулицях. Критики інтерпретували ці композиції по-різному – від фігур в'язнів концтаборів до працівників конвеєра. Сама ж Абаканович пояснює, що це трагічний символ натовпу – безликого, поверненого спиною до конкретної людини.

Найбільша колекція творів Магдалени Абаканович (зокрема, цикл «Альгератії», що містить серії «Ембріологія», «Сидячі постаті», «Анонімні портрети», «Натовп» тощо) експонується у Національному музеї м. Вроцлава в Польщі. Тут створено окремий зал М. Абаканович. У збірках музею зберігають також абакани, виконані художницею у 1960-х рр. на початку її кар'єри.

Ретроспективні виставки текстильних скульптур, що показують широкий діапазон творчості художниці, регулярно демонструються по всій Польщі. Зокрема, одним з великих показів була експозиція в Національному музеї у Кракові в 2010 р., що проходила в рамках II-го Міжнародного фестивалю текстильного мистецтва. Виставка під назвою «Абаканович» тривала упродовж трьох місяців та збрала численних шанувальників творчості визначної художниці. Експозиція була побудована на презентації творів, які найкраще характеризують творчість Абаканович, починаючи від 1960-х років і до сьогодні.

Хронологічно огляд розпочинався з округлого «Абакана» (1967), через цикли «Плечі» (1976), «Ембріологія» (1978–1980) до «Рун» із серії «Військові ігри» (1993), до композиції «Приятелі» (2009) тощо.

Організатори заходу подбали про якість сприйняття експозиції, зокрема, про важливий акцент світла, що вдало ділить простір, у якому відбувається театральне дійство мистецтва текстилю. Влучно вибрані роботи та сценарій презентації дав можливість глядачам близького фізичного контакту з роботами

У композиції «Приятелі» постають перед нами безіменні, безстатеві, німі, однак тілесні постаті. З надією чи без неї у відсутніх очах, дивляться у невідоме. Двоє таємничих друзів, які присіли на високому стенді, схожі на дітей в масках, а, можливо, ці маски і є їхніми обличчями. В посталях не зображено конкретних осіб, а радше показано узагальнені людські риси, що спонукують до роздумів [16; 17].

Прикметною деталлю експозиції є те, що всі праці супроводжуються текстами – це філософські рефлексії мисткині, спогади, роздуми, автокоментарі речей, подій, які її вразили. «Форми постають з повсякденного досвіду як щоденник. Вони є творінням і записом мого часу: переживань, розчарувань, смутків, тривог. Змінюються так, як час змінює моє обличчя» [1, с. 53]. М. Абаканович завжди охоче коментувала свою творчість, а її розповіді є своєрідними авторськими одкровеннями.

Висновки. Магдалена Абаканович – художниця світового масштабу, яка зробила революційний переворот у художньому текстилі, синтезуючи різні види мистецтва. Мисткиня знайшла власну мову творчого вираження та створила новий вид об'ємно-просторового текстильного мистецтва – абакан,

а її творчість суттєво вплинула на розвиток європейського текстильного мистецтва загалом. Через глибокий символічний зміст та художньо-ідейне навантаження роботи М. Абаканович і сьогодні залишаються надзвичайно актуальними, а її постать гідно увійшла в історію не лише мистецтва польського та європейського, а й світового.

Вивчення творчості мисткині дає можливість простежити цілісну картину еволюції художнього текстилю від плоского одностороннього до складних просторових текстильних конструкцій.

Перспективи використання результатів дослідження. Основні аспекти, викладені у статті, можуть бути використані для поглибленого вивчення та теоретичного осмислення тенденцій розвитку європейського мистецтва художнього текстилю, а також – підготовки курсу лекцій для студентів.

1. *Abakanowicz*. Katalog. – Warszawa : CSW, 1995. – 248 s.
2. *Barbara Rose*. Magdalena Abakanowicz. – New York : Harry N. Abrams, 1994. – 224 p.
3. *Jean Luc Daval*. Paris-la D fense: l'art contemporain et l'axe historique: Magdalena Abakanowicz, Piotr Kowalski, Jean-Pierre Raynaud, Alan Sonfist Gen ve: Skira; [Paris] : Etablissement public pour l'am nagement de la r gion de la D fense, 1992. – 139 p.
4. *Joanna Inglot*. The figurative sculpture of Magdalena Abakanowicz: bodies, environments, and myths / J. Inglot. – Berkeley (California) [etc.] : University of California press, 2004. – 154 p.
5. *Magdalena Abakanowicz*; Mariusz Hermansdorfer. Muzeum Narodowe we Wroclawiu. – Wroclaw : Muzeum Narodowe, 2011. – 80 p.
6. *Huml Irena*. Polska Sztuka Stosowana XX wieku / Irena Huml. – Warszawa : W-wo Artystyczne i Filmowe, 1978. – 298 s.
7. *Huml Irena*. Współczesna tkanina polska / Irena Huml – Warszawa : Arkady, 1989. – 244 s.
8. *Савицкая В. И.* Тенденции развития gobelena в социалистических странах Европы / В. И. Савицкая // Современное искусство социалистических стран. – М., 1981. – С. 132–169.
9. *Poradowska-Wierszler E.* Festiwal sztuki włokna – najstarszy, jedyny w Polsce / E. Poradowska-Wierszler. – Kurier Kowarski. – №4 (120). – 2014. – S. 4.
10. *Szary-Cioczek A.* Sytuacje człowieka współczesnego [Електронний ресурс] : Na stronie: O.pl Polski Portal Kultury: Artyku y. – Режим доступу: <http://magazyn.o.pl/2013/anna-szary-cioczek-sytuacje-czlowieka-wspolczesnego-wedlug-magdaleny-abakanowicz-oronsko/>
11. *Abakanowicz M.* Nie lubię reguł / Magdalena Abakanowicz // Konteksty. – № 3-4. – 2006. – S. 39.
12. *Abakanowicz*. Wystawa w Muzeum Narodowe w Krakowie // Gazeta Wyborcza. – 2010. – 19 czerwca – S. 2.
13. *Magdalena Abakanowicz* [Електронний ресурс] : Режим доступу до ресурсу: <http://www.abakanowicz.art.pl>
14. *Бобровская А., Уваров В.* Текстильный перформанс – взаимодействие искусств / Бобровская А. А., Уваров В. Д. – Сб. матер. конф-ции «Проблемы современного гуманитарного образования глазами молодежи» (02–04 декабря 2014 г.) – М., 2014. – С. 309–310.
15. *Baran M.* Plecy nie mogą kłamać Muzeum Narodowe w Krakowie / M. Baran. // Kultura Liberalna. – Kraków. – № 78 (28/2010). – 2010. – 6 lipca. – S. 5.
17. *Abakanowicz* w Muzeum Narodowym w Krakowie // Polityka [Електронний ресурс] : – Режим доступу до ресурсу: <http://www.polityka.pl/opolityce/patronaty/1506536,1,abakanowicz-w-muzeum-narodowym-w-krakowie.read>

18. *Ptaszyska* Abakanowicz w Muzeum Narodowym [Електронний ресурс] : Режим доступу до ресурсу: http://wyborcza.pl/1,75248,8035147,Ptaszyska_Abakanowicz_w_Muzeum_Narodowym.html

Творчество Магдалены Абаканович: человек, пространство, символ

Ольга Луковская

Аннотация. В статье исследовано творчество выдающейся художницы XX века М. Абаканович, которая революционно изменила понимание художественного текстиля в мире, проанализированы художественно-концептуальные особенности объемно-пространственных композиций – абаканов, названных в честь автора.

Ключевые слова: художник, текстильная скульптура, абакан, концепция, символ.

Magdalena Abakanowicz Creativity: human, space, symbol

Olha Lukovska

Annotation. The paper investigates the artistic creations of the famous master of 20th century – Magdalena Abakanowicz. She introduced a revolutionary approach to artistic textile, synthesizing different art styles. The artist has found her own language of creative expression and developed an original kind of three-dimensional space textile art generally referenced to as «abakan».

Primary direction of the M. Abakanowicz's activity is the depiction of anthropomorphic objects, while the problem of the personality crisis is the prevailing theme. Human body is treated by the artist not as a matter, but rather as a subject of philosophic reflections about the nature of person's existence in the environment of other species and about the drama of human existence in general.

Originality and outlined symbolism in Abakanowicz sculptures is achieved by monochromatic gray and brown coloring and textile texturing. Using natural properties of materials was a very successful artistic move: figures looked mystically real and have an emotional influence on the spectator.

The paper analyzes conceptual peculiarities of Abakanowicz works, which through deep symbolic sense and their artistic and ideological messages indeed actual up to now.

The study of the creativity of Magdalena Abakanowicz allows to track evolution of the artistic textile from flat one-sided to complex spatial textile constructions. Her textured works were the first attempt to involve the third dimension and space became the integrated part of the composition. Creating object the author didn't want to be bounded to textile or sculpture, she was interested in experiments.

Artistic trends of M. Abakanowicz had significant influence on the creativity of many artists working with textile and on the development of European art in general. The figure of the artist entered the history of Polish, European and world art.

Key words: artist, textile sculpture, abakan, concept, symbol.